

Molla'nın *Gülşen-i Aşk* mesnevisiyle Yenışehirli Avni'nin *Âteşgede* adlı tamamlanmamış mesnevisi *Hüsn ü Aşk'a* yazılmış nazireler gibidir. Yenileşme döneminde Abdülhak Hâmid'in *Makber* ve *Eşber*'iyle Ahmed Hâşim'in bazı şiiirlerinde de tesirleri görülür (Şeyh Galib'in başka şiiirleriyle beraber *Hüsn ü Aşk*'ın XX. yüzyıl Türk şiiirine yansımaları hakkında bk. Beşir Ayvazoğlu, "Yaşayan Şeyh Galib", *Şeyh Galib Kitabı*, İstanbul 1995, s. 143-149). Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* (İstanbul 1990) adlı romanında *Hüsn ü Aşk*'taki bazı kişi ve mekân adları alegorik değerler olarak kullanılmıştır. Şerif Aktaş ve Necmettin Türinay *Hüsn ü Aşk'a* hikâye / roman anlayışına dayanan bir metin olarak yaklaşmış ve eseri bu anlayışla yorumlamaya çalışmışlardır (bk. bibl.).

Hüsn ü Aşk'ın bir kısmı şairin divanının sonunda, bir kısmı da ayrı olarak istinsah edilmiş birçok yazma nüshası vardır. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha (Hâlet Efendi, nr. 171) Şeyh Galib'in kendi hattıyladır. Eserin aynı bölümde mevcut iki nüshası yanında (nr. 679-680) yine bu kütüphanede dört nüshası daha bulunmaktadır (Düğümlü Baba, nr. 418; Hüsvrev Paşa, nr. 502; Hasan Hüsnü Paşa, nr. 418; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3642). Mesnevi ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olan Şeyh Galib divanlarının (TY, nr. 1368, 1635, 1996, 5519, 5531) sonunda da yer almaktadır. *Hüsn ü Aşk* ilk olarak şairin divanı ile birlikte Bulak'ta basılmış (1252), daha sonra Ebüzziya Tevfik (*Hüsn ü Aşk, Eser-i Galib Dede*, İstanbul 1304) ve Tâhîrülmevlevî (Tâhîr Olgun) (*Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1339, 1341) tarafından yayımlanmıştır. 1301'de (1884) neşredilen *Hâver* dergisinde de ilâve olarak verilmiş, fakat tamamlanmamıştır.

Ahmet Cevat (Emre) eseri *Hüsün ve Aşk* (*Muhîr*, nr. 41-50, Mart-Aralık 1932), Vasfi Mahir Kocatürk *Hüsn ü Aşk'ın Bugünkü Dille Nesre Çevirisi* (İstanbul 1944) adıyla yeni harflere aktararak nesre çevirmişlerdir. Her iki çeviride de atlamalar ve itinasızlıklar görülür. Abdülbâki Gölpinarlı, eserin Şeyh Galib'in el yazısıyla olan nüshasının tıpkıbasımını yapmış, eseri yeni harflere çevirerek sadeleştirmiş (*Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1968), aynı yazar şairin divanından seçmelerle eserin nesir halinde özetini yeniden yayımlamıştır (*Şeyh Galib, Seçmeler ve Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1976). Ayrıca Orhan Okay ve Hüseyin Ayan tarafından yapılmış bir baskısı daha bulunmaktadır (*Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1975). Turan Oflazoğlu eseri *Güzellik*

ve *Aşk* adıyla iki bölümlük müzikal oyun haline getirmiştir (Ankara 1991). Kenan Işık'ın *Aşk Hastası* adlı oyunu da Şeyh Galib'in hayatı ve *Hüsn ü Aşk* etrafında şekillenir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk* (haz. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1968, ayrıca bk. hazırlayanın önsözü, s. 34-37; a.e. (haz. Orhan Okay – Hüseyin Ayan), İstanbul 1975, M. Kaya Bilgegil'in girişi, s. VII-XLII; Sadettin Nüzhet [Ergun], *Şeyh Galip*, İstanbul 1932, s. 20-24; Sedit Yüksel, *Şeyh Galip: Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara 1963, s. 47-50, 95-104; Gibb, *HOP*, IV, 180-195; Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (haz. Zeynep Keriman), İstanbul 1969, s. 74, 138, 310; Abdülbâki Gölpinarlı, *Şeyh Galip, Seçmeler ve Hüsn ü Aşk*, Ankara 1976; a.mlf., "Galip Dede", AA, V, 1440; a.mlf., "Şeyh Galib", İA, XI, 465-467; Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara 1991, s. 56-67; a.mlf., "Roman Olarak Hüsn ü Aşk", TDA, sy. 27 (1983), s. 94-108; Necmettin Türinay, "Klasik Hikâyenin Son Merhalesi: Hüsn ü Aşk", *Şeyh Galib Kitabı* (haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul 1995, s. 87-122; Victoria Holbrook, "Mazmun mu Klîşe Yoksa Devralınmış Mazmun Kavramı mı?: Galib'in Hayalinde Renk ve Yorumu", a.e., s. 130-141; a.mlf., *Aşkın Okunmaz Kuyuları* (trc. Erol Köroğlu – Engin Kılıç), İstanbul 1998, tür.yer.; a.mlf., "Alegorinin Ölümü, Hüsn-ü Aşk'ın Özgünlüğü", *Defter*, IX/27, İstanbul 1996, s. 65-80; Fevziye Abdullah Tansel, "Makber'de Leylâ ve Meccün ile Hüsn ve Aşk Tesirleri", *İlkü Dergisi*, sy. 60, İstanbul 1938, s. 541-544; Asaf Hâlet Çelebi, "Eski Türk Şiiirinde Reform: Galib Dede", TY, sy. 264 (1957), s. 524-527; sy. 265 (1957), s. 597.

NAÇI OKÇU

HÜSN ü DİL

(حسن و دل)

İran şairi Fettiâhî'nin

(ö. 852/1448 [?])

alegorik eseri

(bk. FETTÂHÎ).

HÜSN-i HAT

(bk. HAT).

HÜSN-i İBTİDÂ

(bk. BERÂAT-i İSTİHLÂL).

HÜSN-i MAKTA'

(حسن مقطع)

Gazelin,
son beyti makta'dan önce gelen
ve ondan daha güzel olması gereken
beytine verilen ad
(bk. BEYÎT; GAZEL).

HÜSN-i MATLA'

(حسن مطلع)

Gazelin, ilk beyti
matla'dan sonra gelen
ve ondan daha güzel olması gereken
beytine verilen ad
(bk. BEYÎT; GAZEL).

HÜSN-i MATLAB

(حسن المطلب)

Talep ifadelerinin
güzel olması anlamında
edebiyat terimi.

Bedî' ilminde mânaya güzellik veren edebî sanatlardan sayılan hüsn-i matlab farklı terimlerle ifade edilmiş ve değişik tanımları yapılmıştır. Hüsn-i matlab terimini ilk kullananlardan Şerefeddin et-Tîbî (ö. 743/1342) onu "bir vesileden sonra maksada geçiş" diye tanımlar. Tîbî'nin çağdaşı İbn Kayyim el-Cevziyye'nin "Berâatü'l-matlab ve hüsnü't-tevessül" başlığı altında, "talep (matlab) lafızlarının özenle seçilen, kendisinden istekte bulunan şahsa övgü ve tâzim belirten sözlerden olması" şeklinde yapmış olduğu tanımlama Reşidüddin Vatvât, Mahmûd el-Halebî, Şehâbeddin Ahmed en-Nüveyrî, Safiyyüddin el-Hillî, İbn Hicce ve Abdülganî en-Nablusî gibi birçok müellifin "hüsn-i taleb" veya "berâat-i taleb" adı altında söz konusu ettikleri türe uymaktadır. Ayrıca buradan, hüsn-i tevessül (güzel bir vesileyle talepte bulunmak) tabirinin hüsn-i matla'la eş anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Tîbî'nin verdiği şiiir örneklerinin de hüsn-i talebe uygun olması "hüsn-i matlab, berâat-i matlab, ahsen-i matlab, hüsn-i tevessül, hüsn-i taleb, berâat-i taleb" tabirlerinin aynı edebî sanatın değişik adları olduğu kanaatini güçlendirmektedir. İbn Kayyim'in "matlab lafızları", diğer müelliflerin "talep lafızları" tabirini kullanırken aynı tarifte birleşmeleri, ayrıca hüsn-i matlab ile hüsn-i taleb tabirlerinin aynı mânaya gelmesi, bedîyyât türü şiiir yazar şairlerin hüsn-i matlab veya berâat-i matlab adıyla ayrı bir bedî' türü zikretmemeleri, bunların aynı türün farklı adları olduğu kanaatini teyit etmektedir. Aslında bu sanatı "berâat-i taleb" adıyla ilk tanımlayanın *Mi'yarü'n-nüzzâr* müellifi İzzeddin ez-Zencânî (ö. 655/1257) olduğu ifade ediliyorsa da (Safiyyüddin el-Hillî, s. 318; İbn Hicce, s. 453) ondan önce Reşidüddin Vatvât'ın (ö. 573/1177) "hüsn-i taleb" adıyla bu türden söz

ettiği görülmektedir (*Hadâ'îku's-sihr*, s. 33-34).

Süyûti'nin de belirttiği gibi (*el-İtkân*, II, 238-239; *Mu'terakû'l-akrân*, I, 62) hüsn-i tehallus (berâat-i tehallus), hüsn-i matlab (ahsen-i matlab) ve hüsn-i taleb, olay ve konu arasındaki ilgiyi ifade etmeleri bakımından benzer türlerdir. Hüsn-i tehallus (berâat-i tehallus, hüsn-i hurûc, hüsn-i intikâl) genellikle kasidelerde övgüye geçerken, hüsn-i matlab yeni bir temaya başlarken düşürülen münasebet ifadeleri olduğu gibi hüsn-i taleb de (berâat-i taleb) talep ifadelerinin özenle seçilmiş, saygı belirten, isteği ima ve işaretle arzeden sözler olarak talebe münasip düşen geçiş ifadeleri demektir. Tîbî, "Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz" (Fâtîha 1/5) âyetinin ilk kısmı olan, "Ancak sana ibadet ederiz" cümlesini Allah'tan yardım talebine güzel bir vesile olduğu için hüsn-i matlaba, şu âyeti de hüsn-i matlab ile hüsn-i tehallusun birleşmesine örnek olarak zikreder: "Ey Muhammed! Onlara İbrâhîm'in kıssasını anlat. İbrâhîm babasına ve milletine, 'Nele-re tapıyorsunuz?' demişti. 'Putlara tapıyoruz, onlara bağlanıp duruyoruz' demişlerdi. İbrâhîm, 'Çağırdığınız zaman duyarlar veya size bir fayda verirler mi?' diye sormuştu. 'Hayır, ama babalarımızı bu şekilde ibadet ederken bulduk' demişlerdi. İbrâhîm, 'Eski atalarımızın ve sizin nele-re tapığınızı görüyor musunuz? Doğrusu onlar benim düşmanımdır; dostum ancak âlemlerin rabbidir. Beni yaratan da doğru yola eriştiren de O'dur. Beni yediren de içiren de O'dur. Hasta olduğumda bana O şifa verir. Beni öldürecek, sonra da diriltecek olan O'dur. Âhîret gününde yanılığımı bana bağışlamasını umduğum O'dur. Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat" (eş-Şuarâ 26/69-83). Bu âyette putların kınanmasından Allah'ı methe geçerken, "Doğrusu onlar benim düşmanımdır; dostum ancak âlemlerin rabbidir" ifadesi, övgüye geçişte zıtlık ilgisinden faydalanılarak düşürülen güzel bir vesile, yergi ve övgü gibi iki zıt temayı kaynaştıran yerinde bir ilgidir. Ayrıca bu geçiş ve onu takip eden övgü ifadeleri de hikmet isteğine ve sâlihlerden olma talebine bir vesile teşkil ettiğinden âyet hem hüsn-i tehallus hem de hüsn-i matlab konusunda örnek gösterilmiştir.

Tîbî'nin zikrettiği Ebû Nüvâs'a ait şu kıta bu türün en güzel örneklerindedir: "Yâ rabbi! Her ne kadar günahlarım çok ve büyükse de ben biliyorum ki senin af-

fin onlardan daha büyüktür. Sen sadece sâlihlere ümit veriyorsan günahkârlar ki-me dua etsin, kimden ümitvar olsun? Yâ rabbi! Emrettiğin gibi sana dua etmede ve yakarmadayım, sana uzanan ellerimi boş çevirirsen bana kim merhamet eder? Senin katında tek çarem senin güzel afına ümidim, inancım ve teslimiyetimidir" (*Divân*, s. 618; Tîbî, s. 464-465). Dualarda bu türle ilgili güzel ve bol malzeme bulmak mümkündür. Nitekim Âdem, Nûh, İbrâhîm, Yûsuf, Hârûn, Yûnus, Eyyûb, Zekeriyâ ve İsâ gibi peygamberlerin dilinden nakledilenler başta olmak üzere Kur'an'da geçen dualarda hüsn-i matlab örnekleri bulunmaktadır (bk. Âl-i İmrân 3/190-194; el-Mâide 5/116-118; el-A'râf 7/123, 150-151; Yûsuf 12/101; İbrâhîm 14/37-41; el-Enbiyâ 21/83, 87).

Hız. Eyyûb'un, "Başıma bir belâ geldi, sen merhametlilerin en merhametlisisin" (el-Enbiyâ 21/83) meâlindeki duasında görüldüğü gibi talebin örtülü bir biçimde ifadesi de hüsn-i matlabın şartlarındandır. Safiyüddin el-Hillî'nin, "İçimdeki hâceti bilmedesin, sen onu dilimle ifadede münazzehsin" (*Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye*, s. 316) anlamındaki beytinde olduğu gibi bed'iyyât sahiplerinin bu tür için nazmettiği örnek beyitlerin çoğunda bu özellik görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 388; Ebû Nüvâs, *Divân* (nşr. Ahmed Abdülmecîd el-Gazâlî), Kahire 1953, s. 618; Reşidüddin Vatvât, *Hadâ'îku's-sihr fi deka'iki's-şî'r* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1342, s. 33-34; Şehâbeddin Mahmûd el-Halebî, *Hüsnü't-tevessül ilâ şinâ'ati't-teressül* (nşr. Ekrem Osman Yûsuf), Bağdad 1980, s. 255; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, VII, 135; Tîbî, *et-Tibyân fi 'ilmi'l-me'âni ve'l-bed'i' ve'l-beyân* (nşr. Hâdî Atıyye), Beyrut 1407/1987, s. 464-466; Safiyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye* (nşr. Nesîb Neşâvî), Dimaşk 1403/1983, s. 316, 318-319; İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Fevâ'idü'l-müsevva'k ilâ 'ulûmi'l-Kur'ân ve 'ilmi'l-beyân*, Kahire, ts. (Mektebetü'l-Mütebbî), s. 257; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb*, Kahire 1304, s. 453-454, 458-459; Süyûtî, *el-İtkân* (Beyrut), II, 238-239; a.mlf., *Mu'terakû'l-akrân fi 'icâzi'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1392/1973, I, 62; Aîşe el-Bâüniyye, *el-Fethu'l-mübîn fi medhi'l-Emîn* (İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb ve gâyetü'l-ereb* içinde), Kahire 1304, s. 454-456; Nablusî, *Nefehâtü'l-ezhâr 'alâ nese-mâti'l-eshâr fi medhi'n-nebiyyi'l-muhtâr*, Beyrut 1404/1984, s. 308-309; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muştalahâti'l-belâğiyye ve te'tavvürü-hâ*, Bağdad 1406/1986, II, 442; İn'âm Fevval Akkâvî, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi 'ulûmi'l-belâğa*, Beyrut 1413/1992, s. 540; Muhammed Al-tuncî - Râcî el-Esmer, *el-Mu'cemü'l-mufaşşal fi 'ulûmi'l-luğa*, Beyrut 1414/1993, I, 129, 287.

İSMAİL DURMUŞ

HÜSN-İ NESAK

(bk. TENSİK).

HÜSN-İ TALEB

(bk. HÜSN-İ MATLAB).

HÜSN-İ TA'LİL

(حسن تعليل)

Bir olay ve olgunun kendisini veya oluş şeklini gerçeğinden farklı sebeplere bağlama amacıyla yapılan edebî sanat.

Sözlükte "güzel sebep gösterme" anlamına gelen hüsn-i ta'lîl, bir edebiyat terimi olarak herhangi bir olayı gerçek sebebinden farklı, fakat daha güzel ve ifade edilmek istenen fikre uygun bir sebeple oluyormuş gibi gösterme sanatıdır. Arap edebiyatında anlamı ve ifadesi güçlendiren sanatlardan sayılan hüsn-i ta'lîl, olayların gerçek sebebinin görmezlikten gelerek övgü veya yergide bir şey olduğundan daha güzel ya da daha kötü gösterip okuyucuda farklı imajlar uyandırmak amacıyla yapılır. Teftâzânî'ye göre olayın gerçek sebebi ortaya konulacak olursa o zaman sanat adına yapılacak bir şey kalmaz (*el-Mufaşşal*, s. 436). Bazı belâgat âlimleri, olayın sebebinin gerçek veya hayalî olmasından ziyade onun açık ve kapalî olması üzerinde durmuş, sebeple sebep olanın cümle içindeki konumuna dikkat çekmişlerdir.

Arap edebiyatında bu sanattan "el-istidlâl bi't-ta'lîl" adıyla ilk bahseden kişi İbn Sinân el-Hafâcî'dir (ö. 466/1073). Hafâcî, bu kavramın tanımını yapmadan gerçek ve hayalî sebebe dayanan ta'lîle dair örnekler verir (*Sırrü'l-feşâhâ*, s. 277). Daha sonra Abdülkâhîr el-Cürçânî, teşbih sanatının somut ve soyut unsurları münasebetiyle hüsn-i ta'lîle geniş yer vermiş, onu akla ve hayale dayalı olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Hayal ürünü olan kavramları "et-tahyîl, et-ta'lîl, el-ma'ne't-tahyîlî, et-ta'lîlî't-tahyîlî, et-tahyîl maa't-ta'lîl, el-illetü gayrû hakikiyye" terimleriyle karşılarken (*Esrârü'l-belâğa*, s. 245-278) hem mutlak ta'lîl hem de hüsn-i ta'lîle ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Yeni şairlerin (muhtesûn, müteah-hîrîn) bu edebî sanatı kullanarak çok güzel örnekler ortaya koyduklarını söyleyen